

ROMÂNIA ȘI STUDIILE DE ARTĂ ROMANĂ PROVINCIALĂ:
AL 13-LEA COLOCVIU INTERNAȚIONAL
DE ARTĂ ROMANĂ PROVINCIALĂ
(27 mai – 3 iunie 2013)

Monumentele de artă romană provincială au constituit, începând cu anii '80 ai secolului trecut, subiectul unor colocvii inițiate de cercetători și instituții din țările Europei Centrale, ce s-au consacrat, în cadrul comunității științifice internaționale, ca un instrument deosebit de util pentru aprofundarea caracteristicilor manifestărilor artistice din diferitele zone ale fostului Imperiu Roman, pentru discutarea problemelor de metodologie (cum ar fi cele legate de datare, iconografie, romanizare, ateliere regionale etc.), ca și pentru diseminarea rezultatelor cercetării de specialitate¹.

În intervalul 27 mai – 3 iunie 2013, România a fost gazda celei de-a 13-a ediții a Colocviului Internațional de Artă Romană Provincială. Este de subliniat faptul că acesta a fost primul colocviu de profil organizat la nordul Dunării, în zona fostelor provincii romane *Dacia* și *Moesia Inferior*.

Istoricul colocviului

Colocviile internaționale despre arta romană provincială au fost inițiate în anii '80 ai secolului trecut sub auspiciile unor cercetători și instituții din țările Europei centrale.

Situația puțin mulțumitoare a nivelului cercetării din cadrul *corpus*-ului de monumente de artă romană provincială (*Corpus Signorum Imperii Romani*)² din zona provinciilor romane aflată pe teritoriul Austriei de astăzi și, nu în ultimul rând, sub inspirația lucrării Ernei Diez despre arta romană provincială din aria norico-panonică³, s-au făcut demersurile pentru organizarea primului colocviu.

¹ Pentru o prezentare a stadiului cercetării sculpturii antice din provinciile Imperiului Roman, vezi V. Gaggadis-Robin, *L'Étude de la sculpture antique des provinces de l'Empire romain: état de la question*, Scripta Classica Israelica 30, 2011, 83–92.

² Pentru o prezentare generală a acestui prestigios proiect european, vezi http://csircolloquium13.arheomedia.ro/The_Colloquium/Corpus_Signorum_Imperii_Romani.

³ E. Diez, *Der provinziiale Charakter der römischen Skulptur in Noricum*, în *Rapports et Communications. VIIIe Congrès International d'Archéologie Classique*, Paris, 1963, 71–73.

Acesta a avut loc în 1989 la Graz (Austria), și s-a concentrat asupra problemelor de metodologie și, în special, asupra provinciilor Noricum și Pannonia. De la început s-a stabilit ca întâlniri de acest gen să aibă loc la fiecare doi ani.

În 1991, la Veszprém (Ungaria), colocviul a avut ca subiect „Monumentele din piatră din provinciile Noricum, Raetia și Pannonia și legăturile acestora cu Italia”.

Cel de-al treilea colocviu, din 1993, de la Bonn (Germania), s-a ocupat de invaziile barbare și influența acestora asupra plasticii romane provinciale. Fiecare dintre aceste prime colocvii a avut în jur de 30 de referenți, majoritatea concentrându-se însă asupra provinciilor din zona central-europeană a fostului Imperiu Roman.

Abia în 1995, în cadrul celui de-al patrulea colocviu, organizat la Celje (Slovenia), grupul de lucru s-a extins considerabil, dezbătându-se probleme legate de datare și simbolistică. Direcția extinderii preocupărilor și ariei de proveniență a participanților a continuat și în 1997, în Olanda, la Maastricht. Subiectul discuțiilor a fost atunci „Tipologie, iconografie și contextul social al monumentelor funerare din mediul provincial. Căile de influență iconografică”.

Colocviul din 1999 a fost organizat din nou în Ungaria, la Budapesta. La acea ediție, manifestarea câștigase deja un caracter și o importanță internațională. Limbile oficiale devin germana, franceza și engleza. Acest al șaselea colocviu a avut o tematică dublă: a. cronologia și iconografia monumentelor și plasticii funerare; b. elemente de ornamentică arhitecturală.

Germania s-a oferit, pentru a doua oară, în 2001, să găzduiască colocviul, la Köln, bucurându-se de participarea a peste 60 de referenți, concentrați asupra tematicii „Romanizare și rezistență în plastica, arhitectura și epigrafia Imperiului Roman”.

În 2003, cea de-a opta ediție a colocviului a avut loc la Zagreb (Croatia), unde limba italiană a devenit una dintre limbile oficiale ale manifestării. Tema principală a ediției a fost „Religie și mit ca surse de inspirație în plastica romană provincială”.

Cu cea de-a noua ediție, colocviul revine în țara inițiatoare, Austria, la Innsbruck, pentru a dezbate (cu cea mai numeroasă participare de până atunci) subiectul „Reprezentarea societății romane din mediul provincial în lumina monumentelor din piatră”.

Adevărata dimensiune și importanța manifestării au fost vizibile abia în cadrul celei de-a zecea ediții, organizate în Franța, la Arles și Aix-en-Provence, în 2007. Dezbaterile și participarea s-au deschis către provinciile cele mai din vest și din est ale fostului Imperiu, foarte bogate în material arheologic de interes. Astfel, manifestarea științifică a dobândit un impact deosebit nu numai printre cercetătorii de nivel internațional, dar și pentru publicul larg interesat de manifestările artistice ale lumii romane în general.

O grupă numeroasă de participanți din Peninsula Iberică, dar și reprezentanți ai provinciilor mai îndepărtate, precum Asia Mică sau Egipt, s-au alăturat grupului de lucru inițial, dând manifestării o dimensiune de congres, cu mai bine de o sută de referenți și 200 de participanți. La Arles și Aix-en-Provence, s-a discutat în jurul subiectului „Ateliere regionale de sculptură: tehnici, stil, iconografie”.

Tematica celui de-al 11-lea colocviu, care a avut loc în 2009, la Mérida (Spania), a fost „Roma și provinciile. Modele regionale și difuziune”. Această ediție s-a bucurat de o participare semnificativă a colegilor din Peninsula Iberică.

În localitatea antică *Pola*, în Croația, colocviul din 2011 s-a concentrat pe două teme principale: „Datarea monumentelor din piatră și criteriile de determinare a cronologiei” și „Reprezentările femeii și familiei”.

Colocviile au devenit o modalitate excelentă și un cadru adecvat de dezbateri și diseminare, mai ales prin structura lor, în care zilele de comunicări și discuții au alternat cu vizite la siturile arheologice și la monumentele de artă romană din diferitele provincii. Benefic s-a dovedit și faptul că, la un interval de aproximativ doi ani de la colocviu, lucrările acestora sunt publicate într-unul sau două volume⁴.

Organizatori

Coordonatorul și principalul organizator al celui de-al 13-lea colocviu a fost Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, sub egida Academiei Române. Parteneri în organizarea lucrărilor și vizitelor de documentare au fost Muzeul de Istorie

⁴ Actele edițiilor anterioare, cu excepția celei din 2011, din Croația, care urmează să apară abia în cursul anului 2014, sunt: *Akten des 1. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens*, Graz, 27. – 30. April 1989, Mitteilungen der Archäologischen Gesellschaft Steiermark 3–4 (1989–1990) III–172; 5 (1991) 1–146; Praznovszky, M. (ed.), 2. *Internationales Kolloquium über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens*. Vorträge der Tagung in Veszprém 14. – 18. Mai 1991 (Veszprém, 1991); Bauchhenss, G. (ed.), *Akten des 3. Internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens*, Bonn 21. – 24. April 1993, Beihefte der "Bonner Jahrbücher" 51 (Köln, 1996); Djurić, B., Lazar, I. (ed.), *Akten des IV. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens*, Celje 8. – 12. Mai 1995. Akti IV. Mednarodnega kolokvija o problemih rimske provincialne umetnosti, Celje 8. – 12. maj 1995, Situla 36 (Ljubljana, 1997); Panhuijsen, T.A.S.M. (ed.), *Die Maastrichter Akten des 5. Internationalen Kolloquiums über das Provinzialrömische Kunstschaffen im Rahmen des CSIR. Typologie, Ikonographie und soziale Hintergründe der provinzialen Grabdenkmäler und Wege der ikonographischen Einwirkung*, Maastricht 29. Mai bis 1. Juni 1997 (Maastricht, 2001); *Akten des 6. Internationalen Kolloquiums über Probleme des Provinzialrömischen Kunstschaffens*. Historisches Museum der Stadt Budapest, 11. – 16. Mai 1999, Aquincum. 6. BudReg 34 (2001) 3–271; Noelke, P., Naumann-Steckner, F., Schneider, B., *Romanisation und Resistenz in Plastik, Architektur und Inschriften der Provinzen des Imperium Romanum. Neue Funde und Forschungen. Akten des VII. Internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens*, Köln 2. bis 6. Mai 2001. (Mainz, 2003); Sanader, M. – Rendić Miočević, A., (eds.), *La religion et le mythe comme inspiration pour la sculpture romaine provinciale : Les actes du VIIIème colloque international sur les problèmes de l'art provincial romain* (Zagreb, 2005); Walde, E., Kainrath, B. (ed.), *Die Selbstdarstellung der römischen Gesellschaft in den Provinzen im Spiegel der Steindenkmäler*. IX. *Internationales Kolloquium über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens*. Ikarus 2 (Innsbruck, 2007); Gaggadis-Robin, V., Hermary, A., Reddé, M., Sintès, C. (eds.), *Les ateliers de sculpture régionaux: techniques, styles et iconographie: actes du Xe Colloque international sur l'art provincial romain*, Arles et Aix-en-Provence, 21–23 mai 2007 (Arles, 2009); Nogales, T. – Roda, I. (eds.), *Roma y las provincias: modelo e difusión*. Actas del XI Coloquio Internacional de Arte Romano Provincial (Mérida, 2009), Hispania Antigua, Serie Arqueológica 3 (Roma, 2011).

Națională și Arheologie din Constanța, Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, Biblioteca Academiei Române din București, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, Muzeul Național Brukenthal din Sibiu și Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva.

Prin aceasta, atât centrul de cercetare bucureștean și colecțiile sale, cât și colecțiile partenerilor din siturile și muzeele din țară au constituit, pe rând, centrul atenției colocviului, extinzând aria de interes a acestuia în zona de la granița de peste Dunăre a fostului imperiu.

Tematica

Monumentele votive și de cult, asupra cărora s-a concentrat ediția din 2013, constituie un obiect de studiu deosebit de generos pentru provinciile Imperiului Roman, atât pentru studiul cultelor, riturilor și ritualurilor, cât și prin prisma procesului și gradului de romanizare. Noutatea tematicii propuse pentru această ediție a fost și includerea unora dintre cercetările pluridisciplinare de care beneficiază studiile de specialitate în ultimii ani, inclusiv în România⁵, privind investigarea materialelor folosite și a provenienței lor, a urmelor de unelte⁶, a resturilor de policromie de pe monumentele antice din piatră. În același timp, au fost incluse studii dedicate iconografiei surselor numismatice, care pot contribui la investigarea, respectiv reconstituirea unora dintre statuile de cult pe care, altfel, nu le cunoaștem între exemplarele păstrate, fiind cunoscute doar din surse antice scrise. O subtemă importantă a fost soarta monumentelor antice după momentul expunerii/dedicării lor, respectiv analiza aspectelor legate de simpla reutilizare a materialului litic, ascunderea în scopul protejării sau, dimpotrivă, distrugerea intenționată.

Obiectivele colocviului din România au fost, urmând exemplul ultimelor ediții, atât schimbul de idei și rezultate ale cercetărilor actuale sau în curs, cât și aducerea în atenție a zonei fostelor provincii dacice și a zonei nordice a *Moesiei Inferior*, a monumentelor și siturilor din aceste arii geografice.

Deosebit de importantă a fost considerată înlesnirea contactului direct cu materialele arheologice de interes, îmbunătățirea contactelor și oferirea studenților și tinerilor cercetători români a oportunității luării de contact cu specialiști din întreaga lume.

Nu în ultimul rând, s-a realizat completarea bazei de discuție și reflecție asupra fenomenului modelelor și difuziunii manifestărilor artistice ale epocii romane în diferitele provincii.

⁵ De exemplu în cadrul proiectului PN II–RE/TE113 (2010–2013): www.arheomedia.ro.

⁶ În intervalul 2011–2013, plecând de la valoroasa arhivă fotografică a sculptorului și restauratorului Peter Rockwell, s-a desfășurat în Anglia (King's College, Universitatea din Londra) și la Roma proiectul “Art of making” (<http://www.artofmaking.ac.uk/>), dedicat studiului tehnicilor de prelucrare a pietrei în lumea romană, uneltelor și criteriilor de datare pe care aceste informații le pot oferi arheologiei, proiect prezentat și la București, în cadrul colocviului, de W. Wootton și B. Russell.

Program

Programul propus a combinat:

1) secțiunile de comunicări științifice, grupate tematic astfel:

a) monumente votive și de cult – studii de caz privind anumite divinități și/sau anumite situri antice; b) iconografie și simbolism; c) descoperiri recente și proiecte în desfășurare; d) „viața de după” a monumentelor votive și de cult; e) “art of making” – materiale litice și tehnici de prelucrare; f) varia/disputationes; g) contextul și expunerea; decor arhitectonic;

2) vizite și excursii de studiu la muzee și situri relevante pentru tematica manifestării la București, Alba Iulia, Deva, Țara Hațegului, Sibiu, Adamclisi, Constanța și Histria.

Date fiind zonele de interes și răspândire ale acestora, organizarea colocviului a implicat, pe lângă rezultate științifice, și introducerea participanților în realitatea, caracteristicile și zestrea culturală (nu numai aparținând epocii romane) a României. Prin patrimoniul arheologic, România reprezintă unul dintre obiectivele fundamentale pentru cei interesați de arta romană provincială. Menționăm aici doar cazul monumentului de la Adamclisi, a cărui cercetare⁷ este considerată și astăzi ca fiind piatra de temelie a studiilor de profil.

Astfel, s-au vizitat colecțiile muzeelor din București, Sibiu, Alba Iulia, Deva, Adamclisi și Constanța. De asemenea, s-a vizitat biserica din Densuș, monument pentru construcția căruia au fost folosite spoliile romane din zona capitalei Daciei, Ulpia Traiana Sarmizegetusa. La Târgu Jiu, participanții au avut ocazia să viziteze „Ansamblul sculptural Constantin Brâncuși”.

La București, Alba Iulia și Constanța s-au organizat, cu prilejul colocviului, expoziții temporare având ca subiect monumentele votive și de cult din propriile colecții. Comun celor trei puncte de expunere le este un volum în limba engleză, cuprinzând un catalog selectiv reprezentativ și o serie de studii de specialitate⁸. Muzeul din Constanța a realizat și un catalog propriu⁹, în limba română, al monumentelor sculpturale expuse în intervalul mai – septembrie 2013.

Participanți

Invitației de a lua parte la colocviul din România i-au răspuns aproape o sută de cercetători, numărul participanților fiind însă mai mare, unii dintre aceștia fiind însoțiți de familie sau de studenți și doctoranzi. Au fost reprezentate 19 țări, inclusiv S.U.A., Canada, Tunisia și Israel.

Astfel, au fost prezenți la manifestare atât cercetători din institute și centre de cercetare, muzee și universități, cât și tineri cercetători și doctoranzi.

⁷ A. Furtwängler, *Das Tropaion von Adamklissi und provinzialrömische Kunst*, München, 1903.

⁸ C.-G. Alexandrescu (ed.), *Jupiter on your side... Gods and Humans in Antiquity in the Lower Danube area*, București, 2013.

⁹ Z. Covacef, *Artă și religie în Dobrogea romană*, Constanța, 2013.

Organizatorii au putut asigura o serie de burse care au permis participarea la lucrările colocviului a colegilor din România, dar și a unor cercetători din Franța, Croația și Portugalia

S-a remarcat lipsa colegilor din Ungaria și Bulgaria, dar și cea a cercetătorilor din zonele răsăritene ale Imperiului.

Perspective

La București a fost prezentată candidatura Franței pentru organizarea următoarei ediții a colocviului, în 2015. Aceasta a fost întocmită și asumată de Universitatea din Bourgogne și de Muzeul de Arheologie din Dijon (Franța), fiind susținută de Sabine Lefevre și Christian Vernou. Datorită caracteristicilor zonei, tema propusă pentru 2015 este „Iconografia cotidianului în arta romană provincială. Modele regionale”.

Publicarea actelor celui de-al 13-lea colocviu de artă romană provincială este plănuită pentru 2015, în cadrul seriei *IMAGINES. Studies on ancient crafts and iconography*.

România este parte a comitetului internațional de organizare a Colocviilor de Artă Romană Provincială, fiind reprezentată prin doi membri.

Reluarea și materializarea proiectului *Corpus Signorum Imperii Romani* pentru România¹⁰ a fost posibilă tocmai în contextul organizării acestui colocviu și al discuțiilor de strategie a cercetării purtate în cadrul Asociației Internaționale de Arheologie Clasică (al cărei congres a avut loc la Merida, tot în 2013, cu două săptămâni înaintea colocviului din România).

ABSTRACT

Between the 27th of May and the 3rd of June 2013, Romania hosted the 13th International Colloquium of Roman Provincial Art and was attended by over hundred participants from 19 countries. This event offered the opportunity of bringing into attention the sites, monuments and collections from Romania besides the scholarly exchange, discussions and studies. Several excursions in Transylvania and Dobroudja offered short insights into the rich heritage of the Roman provinces of Dacia and Moesia inferior. The organisers (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”/“Vasile Pârvan” Institute of Archaeology, Bucharest, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie/Museum of National History and Archaeology, Constanța and Muzeul Național al Unirii/National Museum of [Romanian] Union, Alba Iulia) presented selected monuments from their collections in temporary exhibitions which have a common publication. The history and objectives of the colloquia and of the *Corpus signorum Imperii Romani* are also presented.

Cristina-Georgeta Alexandrescu
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: cgalexandrescu@gmail.com

¹⁰ www.arheomedia.ro/csirromania.php